

● آشنایی با گیاه چندمنظوره خارشتر

اسماعیل افشون | دانشجوی مقطع دکتری رشته اکولوژی گیاهان زراعی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران

مقدمه

غذا و تغذیه بی‌شک مهمترین موضوع مورد بحث دنیای امروز را تشکیل می‌دهد. افزایش روز افزون جمعیت و کوشش برای فراهم کردن احتیاجات غذایی نسل آینده الزاماً تلاش پی‌گیری را در زمینه‌های مختلف کشاورزی، دامپروری و علوم وابسته ایجاب می‌کند. با توجه به سهم ۶۰ تا ۷۰ درصدی تغذیه در هزینه‌های جاری در پرورش دام، استفاده از پس مانده‌ها، مواد خوراکی جدید و ارزان قیمت و همچنین اطلاع از ارزش غذایی مواد خوراکی به‌منظور تهیه جیره‌های غذایی متعادل و اقتصادی لازم می‌باشد. در شرایط کشور ایران، به‌دلیل محدودیت بارندگی و کمبود منابع علوفه‌ای مرغوب و قیمت بالای مواد خوراکی متداول، شناسایی منابع محلی خوراک دام، شناسایی و استفاده صحیح از بقایای کشاورزی در تغذیه دام امری ضروری می‌باشد. در این راستا گونه‌های گیاهی مقاوم به خشکی مانند خارشتر که در بسیاری از مناطق کشور رشد می‌کنند، دارای اهمیت بیشتری هستند.

خارشتر، آدور یا ترنجبین با نام علمی *Alhagi maurorum* گیاهی پایا از خانواده باقلائیان *Papilionacees* از زیر خانواده باقلاها *Faboideae* می‌باشد. خارشتر گیاهی چندین‌ساله است که در تمامی خاک‌ها می‌روید، حتی در خاک‌هایی که دارای لایه سفید رنگ می‌باشند. ریشه این گیاه خیلی عمیق است و تا ۶-۵ متر هم رشد می‌کند و از این لحاظ در مقابل کم آبی مقاومت زیادی دارد. نیاز آبی این گیاه متغیر و بسیار کم است. با توجه به ریشه‌های بسیار عمیق خارشتر، بارندگی کمتر از ۱۰۰ میلی‌متر در سال هم می‌تواند پاسخگوی نیاز آبی این گیاه باشد. بهترین زمان مناسب تولید و برداشت علوفه این گیاه، در زمان گل‌دهی و بذردهی می‌باشد. میزان پروتئین خام، چربی خام و خاکستر علف خارشتر در زمان بذردهی به ترتیب ۷/۸، ۲/۹ و ۹/۹ درصد در ماده خشک است اما در مرحله گل‌دهی میزان پروتئین خام آن ۱۲/۵ درصد گزارش شده است. این گیاه دارای خاصیت سیلو شدن می‌باشد به نحوی که میزان اسیدپتته در سیلیوی آن، ۴/۶ و ماده خشک و پروتئین خام آن به ترتیب ۴۷/۱ و ۷/۲ گزارش شده است.

کشت و زراعت

گیاه خارشتر تقریباً در تمام نقاط کشور و در تمام خاک‌ها رشد و نمو دارد. ریشه آن بسیار عمیق است و در مقابل کم آبی مقاومت زیادی دارد. از طریق ریشه و بذر تکثیر می‌گردد ولی معمولاً در مزارع تکثیر آن از طریق رویشی صورت می‌گیرد؛ زیرا گیاهچه‌های حاصل از بذر در مراحل اولیه رشد، ضعیف هستند. بذر آن دارای پوسته بسیار سخت است و برای جوانه زدن نیاز به تیماردهی دارد. با این وجود، پیش‌بینی شده است که کشت بذر (پس از استقرار) سبب ایجاد ریشه ای قوی‌تر و عمیق‌تر می‌شود.

جهت حفظ رطوبت خاک و یکنواختی در کاشت، نیاز است به زیرشکنی (با استفاده از ساب سویلر) در مهرماه (پیش از آغاز بارندگی) اقدام شود. پیشنهاد شده است در این زمان، ابتدا کرت یا جوی و پشته‌هایی ایجاد شود تا بتواند آب اولین بارندگی را در خود جای دهد و سپس اقدام به کشت شود.

کشت ریزوم: نشاهای تولید شده را باید از اول تا پایان اسفندماه به عرصه منتقل نمود و به فاصله ۵۰ در ۵۰ سانتی‌متر کشت نمود.

کشت بذر: با در نظر گرفتن مطالب عنوان شده، میزان بذر در هکتار را در حدود ۱۲-۱۰ کیلوگرم در هکتار پیشنهاد کرده‌اند. در صورتی‌که از بذر پلیت شده استفاده شود می‌توان این مقدار را کاهش داد. بهتر است بذور را پیش از کشت با اسید هیومیک مخلوط کرده و سپس با بذرکار اقدام به کشت آن‌ها نمود. به منظور دستیابی به تراکم کشت مناسب و سهولت کار با ردیفکار یا یونجه کار، بهتر است فاصله کاشت بین ردیف ۴۰ سانتی‌متر و روی ردیف ۲۰ سانتی‌متر در نظر گرفته شود. کشاورزان پیشرو در استان اصفهان، مخلوط کود دامی پوسیده با خاک و سپس کاشت بذور خارشتر در عمق یک سانتی‌متری خاک را گزارش کرده‌اند.

برداشت عسل و عرق خارشتر

به‌طور متوسط از چهار کیلوگرم خارشتر در مرحله ی بذردهی حدود ۳۰ لیتر عرق خارشتر (متوسط قیمت هر لیتر ۸ هزارتومان) و از هرهکتار خارشتر حدود ۲۰۰ کیلوگرم عسل (متوسط قیمت هر کیلوگرم عسل ۱۳۰ هزارتومان) تولید می‌شود.

مزاج خارشتر

خارشتر که نام‌های دیگر آن علف ترنجبین، خارشتر، اشترخار، اشتر غار، خار اشتری، خار ترانگبین است، طبعی گرم و خشک دارد.

خواص دارویی خارشتر

به‌عنوان مدر و مسهل از آن بهره می‌برند.

همچنین، جوشانده آن مُعَرِّق است.

مالیدن روغن برگ‌های آن برای روماتیسم مفید است.

بر طبق تحقیقات جدید مشخص شده است که مواد موجود در ریشه خارشتر می‌تواند در تقویت سیستم دفاعی بدن مؤثر واقع شود و لذا گزینه مناسبی برای درمان و مهار بیماری ایدز به‌شمار می‌رود.

عرق خارشتر برای دفع سنگ‌های کلیه و مجاری ادراری، اسپاسم کلیه و قولنج‌ها و عفونت‌های کلیوی مفید است.

سیستم دفاعی بدن را تقویت می‌کند.

تصفیه‌کننده خون می‌باشد.

برای درمان ضعف اعصاب و درمان بیماری صرع مؤثر واقع می‌شود.

جهت درمان برونشیت مزمن، سیاه سرفه و عفونت ریه مفید است.

یکی از عرق‌های مفید برای لاغر شدن، عرق خارشتر است که برای دفع سنگ کلیه و تقویت سیستم دفاعی بدن نیز بسیار مؤثر است.

مصرف نوشیدنی‌های گازدار و آب میوه‌های غیرطبیعی حاوی بی‌کربنات بسیار مضر است که خارشتر این ترکیب را خنثی و از تشکیل رسوبات جلوگیری می‌کند.

موارد منع مصرف

- بیماران مبتلا به حصبه، اسهال خونی، هموروئید، خون ادراری و آبله از خوردن خارشتر خودداری کنند.

- عرق خارشتر برای اشخاص گرم مزاج مضر است.

داشت

در مناطقی که خارشترهای موجود در زمین چندساله شده اند، بهتر است در فصل بهار به‌منظور تحریک ریشه‌ها و افزایش تراکم گیاه، عملیات دیسک صورت گیرد. این گیاه عموماً به‌صورت خودرو در بیابان‌ها می‌روید و نیاز آبی بسیار کمی دارد. این گیاه پس از استقرار به آفات و بیماری‌ها نیز مقاوم است. رشد سریع و تهاجمی خارشتر به سایر گیاهان و علف‌های هرز اجازه رشد نمی‌دهد و این باعث می‌شود در عرصه‌های طبیعی بر سایر گیاهان برتری داشته و گونه گیاهی غالب منطقه باشد.

برداشت علوفه

روش برداشت و نگهداری علوفه خارشتر بدین صورت است که در زمان گل‌دهی و میوه‌دهی، توسط ابزارهای دستی (بیل و تیشه) و حتی دستگاه‌های دروگر، جمع‌آوری و پس از هوادهی و خشک شدن، خرمن نموده و توسط خرمنکوب خرد شده سپس جهت تغذیه زمستانه دام نگهداری می‌شود. در زمستان پس از مرطوب نمودن و مخلوط کردن با سایر اجزای خوراک، در تغذیه دام به‌مصرف می‌رسد. باشتیانی و همکاران نیز بهترین زمان تولید و برداشت علوفه خارشتر را زمان گل‌دهی و بذردهی آن دانسته‌اند. پس از سه شاخه شدن خارشتر امکان درو با موور وجود دارد. تعداد تولید آن در سال دو بار با عملکرد هفت تن علوفه خشک یا ۲۵ تن علوفه تر است که پس از برش می‌بایستی در محل آفتاب-سایه نگهداری و سپس نسبت به سیلو کردن اقدام گردد (قیمت فروش علوفه خشک خارشتر در سال ۹۹ به حدود ۱۲۰۰ تومان می‌رسد).

به‌منظور برداشت با کمباین بنا به پیشنهاد جناب آقای مهندس اسماعیل قلیان (مسئول جهاد کشاورزی شهرستان بیارجمند استان سمنان)، فاصله کوبنده و ضد کوبنده را به حداکثر می‌رسانیم و از این طریق می‌توان با کمباین اقدام به برداشت خارشتر کرد. بهتر است در هر یک مترمربع از این علوفه، یک مشت یا ۱۵۰ گرم نمک یددار جهت خوش خوراکی، افزوده گردد و زمانی‌که علوفه روی هم تلمبار می‌گردد، به ازای هر ۲۰ سانتی‌متر، ۱۰ کیلوگرم ملاس به آن اضافه شود که در این صورت هر یک کیلوگرم علوفه خارشتر معادل دو کیلو یونجه تر به لحاظ مواد غذایی ارزش خواهد داشت.

